

Rok BRIŠNIK
Vita ŽLENDER

Kaj mi nudi okolica mesta?

Analiza mnenja uporabnikov obmestne krajine Ljubljane, Kranja in Kopra

Periurbanizacija spreminja podobo obmestne krajine, prostor med mestom in podeželjem. Mozaik rab, ki jih zagotavljajo ta območja, omogoča številne kulturne ekosistemske storitve. S participativno raziskavo smo na treh pilotnih primerih – Ljubljani, Kranju in Kopru – analizirali, kako uporabniki razumejo, vrednotijo in uporabljajo obmestno krajino. Anketiranje je zajelo 703 udeležencev, ki so z odgovori prispevali k boljšemu razumevanju dojemanja območja ter poudarili ključne izzive, kot so degradacija okolja, urbanizacija in pomanjkljiva infrastruktura. Uporabniki imajo močen čustveni odnos do naravnih prvin obmestne krajine, ki jih pogosto povezujejo z mirnostjo, kakovostjo okolja in možnostmi za rekreacijo. Velik delež anketirancev prepoznava obmestno krajino kot prostor visoke vrednosti za prosti čas, estetsko uživanje in družbene odnose. Opredeljene so bile ključne javno dostopne površine, ki jih prebivalci redno

uporabljajo, kot so Šmarna gora, Golovec, park Brdo, jezero Črnava in Škocjanski zatok, kar nakazuje potrebo po trajnostnem upravljanju teh območij. Članek prispeva k razumevanju, kako lahko kulturne ekosistemske storitve usmerjajo prostorsko načrtovanje in politike, ki spodbujajo trajnostni razvoj obmestnih območij. V zaključku so navedena natančna priporočila, ki so koristna za prostorske načrtovalce in odločevalce pri vključevanju lokalnih skupnosti, načrtih za ohranjanje naravnih prvin in izboljšanje kakovosti rekreacijskih in zelenih površin v obmestni krajini.

Ključne besede: obmestna krajina, kulturne ekosistemske storitve, anketiranje, prostorsko načrtovanje

1 Uvod

V članku obravnavamo obmestno krajino, prostor med mestom in podeželjem, v katerem se prepletajo mestni in podeželski elementi, kar ustvarja posebne prostorske in družbene značilnosti. Obmestna krajina je izjemno dinamična, saj je pogosto podvržena hitrim spremembam zaradi širitve urbanizacije in infrastrukture, ki jo povezuje z mestom. Zaradi ugodne dostopnosti in bližine mesta so obmestne površine privlačne za razvoj novih bivanjskih in poslovnih con, vendar pa to lahko vodi tudi v prostorsko neurejenost in nenadzorovano širitev urbanega tkiva. Poleg tega se v obmestni krajini pogosto srečujemo z obremenitvami okolja, kot so povečana prometna gneča, onesnaževanje zraka in degradacija naravnega prostora. Negativne posledice, ki nastanejo zaradi izgube ali degradacije ekosistemov in so povezane z zmanjšanjem kakovosti okolja, imenujemo kulturne ekosistemske nevšečnosti (npr. hrup, nevarnost in neprijetnost). Hkrati obmestna krajina kljub izzivom ohranja stik z naravo in ustvarja možnosti za številne ekosistemske storitve, med katerimi imajo posebno

vlogo kulturne ekosistemske storitve (v nadaljevanju: KES). KES se nanašajo na nematerialne koristi, ki jih ljudje pridobijo iz ekosistemov in pomembno prispevajo h kakovosti njihovega življenja. KES vključujejo različne izkušnje in vrednote, kot so duhovna obogatitev, rekreacija, prosti čas, estetski užitek, družbeni odnosi, identiteta itd. (Millennium Ecosystem Assessment, 2005). KES so v obmestnih območjih posebej dragocene, saj spodbujajo povezavo z naravo in zagotavljajo različne dobrobiti uporabnikov. Te storitve so bistvene za mestne prebivalce, ki iščejo priložnosti za pobeg in prosti čas v bližini svojih mest. Načrtovanje obmestne krajine s prepoznavanjem teh prednosti ekosistema lahko znatno izboljša kakovost življenja mestnih prebivalcev in zaščiti naravne vire (Gottero idr., 2021). Vključevanje civilne družbe in lokalnih skupnosti v prepoznavanje, določanje in vrednotenje KES je bistveno za proces načrtovanja obmestne krajine, saj zagotavlja, da odločitve o rabi zemljišč izražajo lokalne vrednote in vzorce uporabe. Pristop, ki vključuje uporabnike, pomaga načrtovalcem bolje

uskladiti razvojne strategije s potrebami in težnjami prebivalcev, zaradi česar spodbujajo vključenost in skrb za okolje, kar so potrdile pretekle raziskave (Žlender in Gemin, 2020).

Po osamosvojitvi Slovenije v devetdesetih letih urbani razvoj ni sledil prostorskim strategijam, temveč potrebam tržnega gospodarstva. Posledično se je poselitev s trgovinami, stanovanji in drugo infrastrukturo hitro in nenačrtovano širila na kmetijska zemljišča na obrobju mest. Z vzpostavitvijo prostorske zakonodaje se je ta trend upočasnil, kljub temu pa se izzivi obmestne krajine še vedno le redko obravnavajo v prostorskih dokumentih. Negativni učinki periurbanizacije so v Sloveniji prizadeli predvsem prestolnico in druga manjša mesta. V ta namen se je raziskava osredinila na tri slovenska mesta – Ljubljano, Kranj in Koper. Vsa tri mesta so izpostavljena periurbanizaciji zaradi demografske in gospodarske rasti, ki povzročata širitev grajenega tkiva na obrobje mest, kar je bilo ugotovljeno s predhodnimi raziskavami (Pintar idr., 2013; Spyra idr., 2021; Žlender, 2021; Žlender in Brišnik, 2023). Za izbrana mesta smo po vnaprej zastavljeni metodologiji določili obmestno krajino. Obmestje Ljubljane ima površino 38.498 ha in zajema Ljubljansko barje na jugu, na zahodu, vzhodu in severu pa meji na hribovja. Obmestje Kranja s površino 7.718 ha obsega Kranjsko-Sorško polje na jugu, na severu pa sega do vznožja Kamniško-Savinjskih Alp. Obmestje Kopra s površino 5.797 ha pokriva obmorsko ravnico in gričevja v bližnjem zaledju mesta Koper.

Širši namen raziskave je izboljšati razumevanje značaja obmestne krajine slovenskih mest z uporabo koncepta KES. Raziskava stremi k oblikovanju okvira vrednotenja za KES, njen cilj pa je, da se vrednote KES vključijo v prostorske politike ter podprejo odločevalce in prostorske načrtovalce pri načrtovanju in upravljanju obmestnih območij. Več o raziskavi je mogoče prebrati v predstavitevem članku projekta (Žlender, 2022) in na spletni strani projekta: www.kesplan.uirs.si, kjer so objavljene tudi vse nove publikacije.

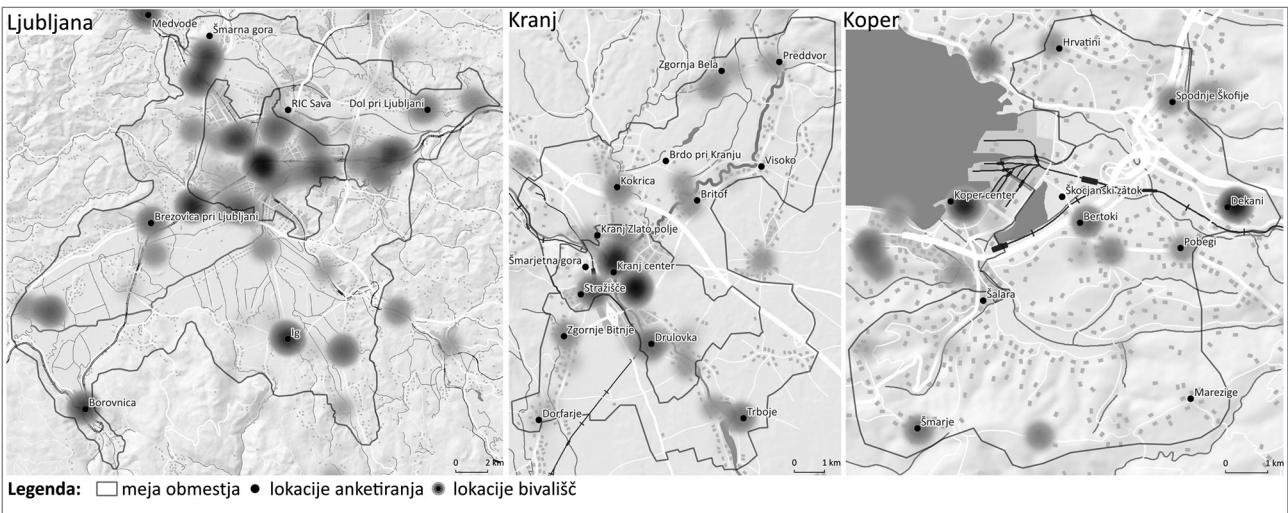
V tem članku predstavljamo izsledke nekaterih ciljev raziskave – pridobiti vpogled v razumevanje obmestne krajine med uporabniki, opredeliti njihove poglede in želje v zvezi s stanjem in razvojem obmestne krajine, raziskati vrednosti KES med uporabniki obmestne krajine in jih prostorsko opredeliti na izbranih testnih območjih. Izvedli smo anketiranje z uporabniki izbranih obmestnih območij. Od njih smo pridobili informacije o dojemanju, vrednotenju in zaznavanju KES ter prostočasnih dejavnosti v obmestni krajini. V nadaljevanju predstavljamo opisne rezultate anketnega vzorca ter navajamo nekatera priporočila za prostorske načrtovalce in lokalne odločevalce.

2 Potek anketiranja in struktura vzorca

Polodprti vprašalnik je bil razdeljen na štiri sklope: 1. splošno o obmestni krajini, 2. spremembe in prihodnost obmestne krajine, 3. preživljanje prostega časa v obmestni krajini, 4. osebna izkušnja obmestne krajine. Pri treh sklopih smo uporabili geolokacijske poizvedbe, pri katerih so vprašani odgovore vrisali na zemljevid. Udeleženci so lahko s točkami, poligoni ali črtami označili poljubno število lokacij, s čimer smo omogočili čim bolj niansirane in natančne vnose podatkov. S tem smo pridobili območja s pomembnostjo devetih različnih KES, najbolj uporabljene zelene površine in javno dostopne prostore, posebne za anketirance.

Pred izvedbo anketiranja, v katerem so sodelovali 703 udeleženci, smo vprašalnik testirali z manjšo skupino anketirancev in ga prilagodili na podlagi povratnih informacij. Izpolnjevanje vprašalnika je anketirancem vzelo približno 30 minut. Zbiranje podatkov je potekalo tri mesece, od septembra do decembra 2023. Podatke smo zbirali na dva načina, na terenu na izbranih lokacijah in po pošti. Terensko anketiranje smo v Ljubljani izvedli na 7 različnih lokacijah, v Kranju na 14 in v Kopru na 10. Prizadevali smo si za enakomerno porazdelitev zbirnih točk po študijskem območju. Usposobljeni podiplomski študenti so na vnaprej izbranih lokacijah z večjim pretokom ljudi, kot so trgovine z živili, pošte in lokalni dogodki, postavili stojnice in izpraševali mimoidoče. Udeleženci so morali biti stari najmanj 15 let in dobro poznati pilotno območje. Za spodbujanje sodelovanja smo ponudili promocijsko nagrado. S terenskim delom smo pridobili 579 izpolnjenih vprašalnikov. V obmestju Ljubljane je bilo zbranih 303 anket, v Kranju 246, v Kopru pa 154. Preostalih 124 vprašalnikov smo pridobili prek poslanih vprašalnikov lokalnim mestnim in vaškim skupnostim na testnih območjih, s čimer smo dosegli lokalne odločevalce. V obmestju živi 51 % anketirancev (slika 1).

Med anketiranci sta bila spola razmeroma uravnotežena (53 % je bilo žensk). 52 % anketirancev je bilo v srednji starostni skupini od 30 do 64 let, sledili so mladi, stari med 15 in 29 let (28 %), najmanj anketirancev pa je bilo starejših od 65 let (18 %). Glede na izobrazbo so bili anketiranci uravnoteženi. Največ je bilo udeležencev z dodiplomsko izobrazbo (22 %), sledili so tisti s srednješolsko poklicno (20 %), srednješolsko splošno (18 %) in osnovnošolsko izobrazbo (15 %), najmanj pa je bilo tistih z višješolsko in podiplomsko izobrazbo (12 %). 46 % anketirancev je bilo zaposlenih, 22 % upokojenih, 11 % dijakov, 10 % študentov, 6 % samozaposlenih in 4 % nezaposlenih. V preglednici 1 so predstavljene demografske značilnosti po posameznih pilotnih primerih.

Slika 1: Prostorska razporeditev bivališč anketirancev (lastni vir)

Preglednica 1: Demografske značilnosti anketirancev (v odstotnih deležih)

	Ljubljana	Kranj	Koper
Spol	(N = 301)	(N = 243)	(N = 154)
moški	47	47	44
ženske	53	53	56
Starostna skupina (v letih)	(N = 299)	(N = 243)	(N = 150)
15–29	28	33	23
30–64	59	46	50
65 in več	13	21	27
Končana izobrazba	(N = 302)	(N = 246)	(N = 154)
osnovna šola	9	21	18
poklicno usposabljanje	14	27	22
srednja šola	21	16	16
visoka šola	14	10	14
diplomirani univerzitetnik	25	19	20
podiplomski študij	17	7	10
Delovni status	(N = 302)	(N = 246)	(N = 154)
zaposleni	52	40	45
samozaposleni	6	5	7
brezposelni	4	4	5
upokojeni	17	25	26
študent	21	25	16
drugo	0	1	1

Lastni vir

3 Razumevanje in pomen obmestne krajine

Anketni vprašalniki so poleg vprašalnika vsebovali karto z označeno obmestno krajino izbranega območja. Na karte so anketiranci vrisovali prostore, ki se jim zdijo pomembni za različne kulturne ekosistemske storitve (npr. rekreacijo, nav-

dih, izobraževanje), najpogosteje uporabljene zelene površine in površine, ki imajo poseben pomen zanje.

V zvezi z opredelitvijo obmestne krajine smo udeležence vprašali, ali je po njihovem mnenju območje na karti ustrezno označeno kot obmestna krajina. 80 % jih je odgovorilo pritrdilno (78 % v Ljubljani, 84 % v Kranju in 79 % v Kopru). Nato smo udeležence v odprtem vprašanju vprašali o asociacijah o

Preglednica 2: Opisi in zaznave, povezane z družbeno-ekološkimi značilnostmi obmestne krajine.

Opredelitveni koncept (delež odgovorov)	Primeri asociacij
kakovost okolja (36 %)	reka, gozd; vas; urejenost; urejene kolesarske poti; kmetijstvo, zelenje, živali, nepozidana območja; kulturna območja
mir in tišina (27 %)	narava; zelenje; sprostitvev, odklop; prijazni vaščani, kmetije, obdelovalne površine; zvoki narave; čist zrak
priložnosti za rekreacijo (16 %)	sprehodi, kolesarjenje, rekreacija; narava, možnost posedanja; šport; možnost rekreacije na prostem
podeželsko-mestni življenjski slog (9 %)	podeželje, kolesarjenje, pohodništvo; domača hrana – kmetje, srčni/prijetni ljudje, dostopnost storitev; prometni zastoji, gozd
lokalna skupnost in družbeni vidiki (4 %)	druženje v naravi, sodelovanje med sosedi; otroci, družine, bolj osebni odnosi; kmetije, razumevanje med ljudmi; več domačinov
zaskrbljenost za okolje (4 %)	uničene ceste; preveč turistov; zapuščene kmetijske površine; zaščita okolja; zapostavljena pokrajina; pozidava najlepših zemljišč; spoštujemo zeleno deželo
kulturni in dediščinski vidiki (2 %)	kultura; parki, spomeniki, gradovi; Plečnikova cerkev; arhitektura, zgodovina, kmetija; Istra, tradicija, vinska fontana; oljke, osmice
socialno-ekonomske razlike (2 %)	slabe prometne povezave; manjša gostota prebivalstva; manjši interes mestne občine za razvoj; slabša javna infrastruktura, podeželje

Lastni vir

Preglednica 3: Opisi in zaznave, povezane s prostorskimi značilnostmi obmestne krajine.

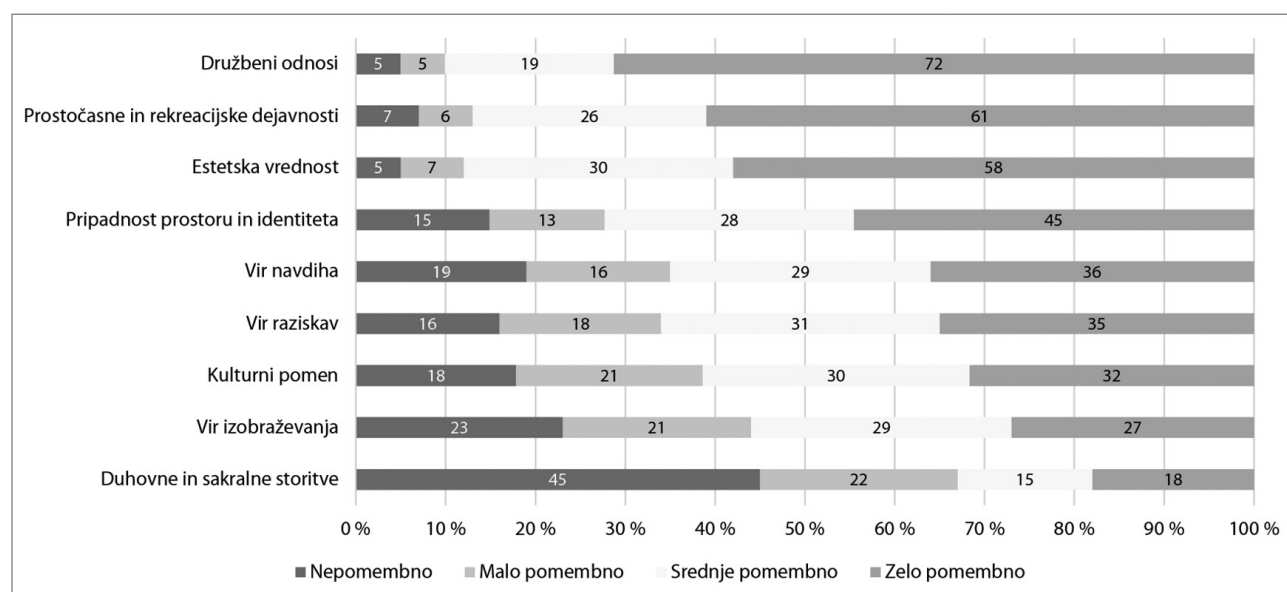
Opredelitveni koncept (delež odgovorov)	Primeri asociacij
krajinska raznolikost in prvine (37 %)	drevesa; trte; polja, ceste, hiše, zelenje; oljke, kmetije, hribi; poljedelstvo
ruralno-urbani stik (23 %)	primestno prebivalstvo; vozniki, kmetije; okolica Ljubljane
možnosti rekreacije in prostega časa na prostem (22 %)	kolesarske poti; hribi, reka; zeleni prostori za rekreacijo; otroška igrišča
določeni geografski kraji in naselja (8 %)	Koseški bajer, Marezige, Šmarna gora, Tolsti vrh, Golovec, okolica Kranja, Šavrinško gričevje, Brdo, jezero Črnava, Orle, Šmarje, zaledje Kopra, Gorenjska
prometna infrastruktura in dostopnost (6 %)	avtocesta; železnica; promet; kolesarjenje; pešpoti, drevoredi; povezava z JPP; cesta; dostopnost; avtobusne povezave; preveč prometa
urbani razvoj – izzivi in skrbi (3 %)	brez trgovin, bolj mirno okolje, manj prometa, slabša infrastruktura

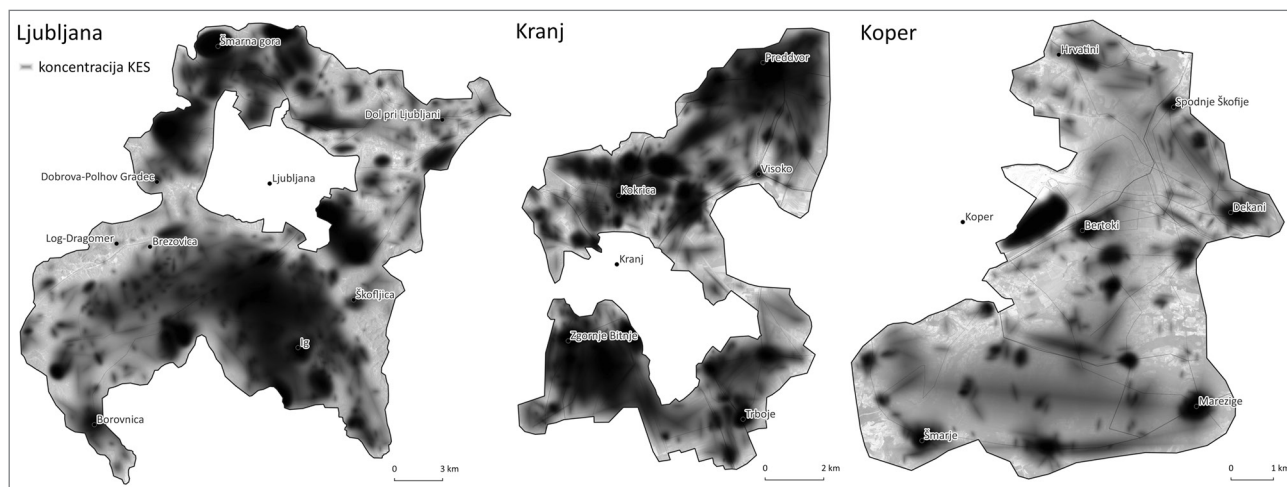
obmestni krajini. Po načelu odprtega kodiranja smo določili najpogostejše koncepte, ki smo jih razvrstili v dva sklopa. Prvi sklop so bili opisi in zaznave, povezani z družbeno-ekološkimi značilnostmi obmestne krajine (preglednica 1 in slika 2), drugi sklop pa opisi in zaznave, povezani s prostorskimi značilnostmi obmestne krajine (preglednica 2 in slika 3). V prvem sklopu je največ udeležencev navedlo besede ali besedne zveze, ki se nanašajo na kakovost okolja (63 %), sledili so tišina in mir (47 %)

in rekreacijske možnosti (28 %). Najmanj udeležencev je imelo asociacije, povezane s socialno-ekonomskimi razlikami (3 %). V drugem sklopu je največ ljudi navedlo asociacije, ki spadaj v skupino »krajinska raznolikost in značilnosti« (56 %), najmanj pa tiste, ki se navezujejo na urbani razvoj (5 %).

Preglednica 4: Opisi in zaznave, povezane s storitvami in slabostmi kulturnih ekosistemov,

Kulturne ekosistemske storitve	Primeri asociacij
prostočasne in rekreacijske dejavnosti	rekreacija, kolesarjenje, piknik, gibanje, sprehajanje, druženje v naravi, dejavnosti v naravi, klopce za počitek ob daljšem sprehodu, ukvarjanje s športom, igre
pripadnost prostoru in identiteta	domačnost; dom; večje hiše; prijaznost; druženje; bolj domače; srečna, da živim v tem kraju; domače prebivalstvo; malo več domačinov; kmečki turizem; domača hrana, pokrajina, živali
estetska vrednost	čudovito, lepo, razgled, urejeno mesto in poti, lepše kot v mestu, zapostavljena, super pokrajina
vir navdiha	raj na deželi, čisto okolje, dober zrak, naravne dobrine, naravno obogatena
družbeni odnosi	druženje v naravi, gasilci, kmetje, prijatelji, šola, povezanost ljudi, družinsko življenje, poznanstva med ljudmi, srečanje z ljudmi
duhovne in sakralne storitve	tišina, mir, svoboda, umirjenost, vera, meditacija, sprostitiv
vir izobraževanja	prosti čas, raziskovanje
vir raziskav	tradicija, domači pridelki, stari običaji od ust do ust, kmetovanje, lokalna dediščina
kulturni pomen	kultura, zgodovina, arhitektura, dediščina, Prešernovo mesto, vinogradništvo, oljkarstvo, lokalna dediščina, vodnjak
Kulturne ekosistemske nevšečnosti	Primeri asociacij
nevarnost	grozen promet, zastrupljanje z izpušnimi plini, gneča, poplave, vdor umazane industrije, zastrupljeni vodotoki, industrijsko kmetovanje, katastrofa
hrup	promet, gneča; prometne konice; hrup, gneča
neprijetnost	zapostavljenost; slaba povezava z JPP; kolona na cestah; ogabna predmestja; zastoji; zidanje zelenih površin; neurejenost; dolgčas; premalo vlaganja

Slika 2: Odgovori na vprašanje »Na tem območju so prostori, ki so zame pomembni ...« (lastni vir)

Slika 3: Zgoščenost območij, pomembnih za KES (lastni vir).

4 Ocena kulturnih ekosistemskih storitev

Za določitev pomembnosti KES smo anketirancem zastavili dve vprašanji. V prvem so v prostem besedilu zapisali asociacije v zvezi z obmestno krajino. Preglednica 4 zajema opise in zaznave, povezane s KES, ki smo jih s strukturno analizo izluščili iz prostega opisa obmestne krajine.

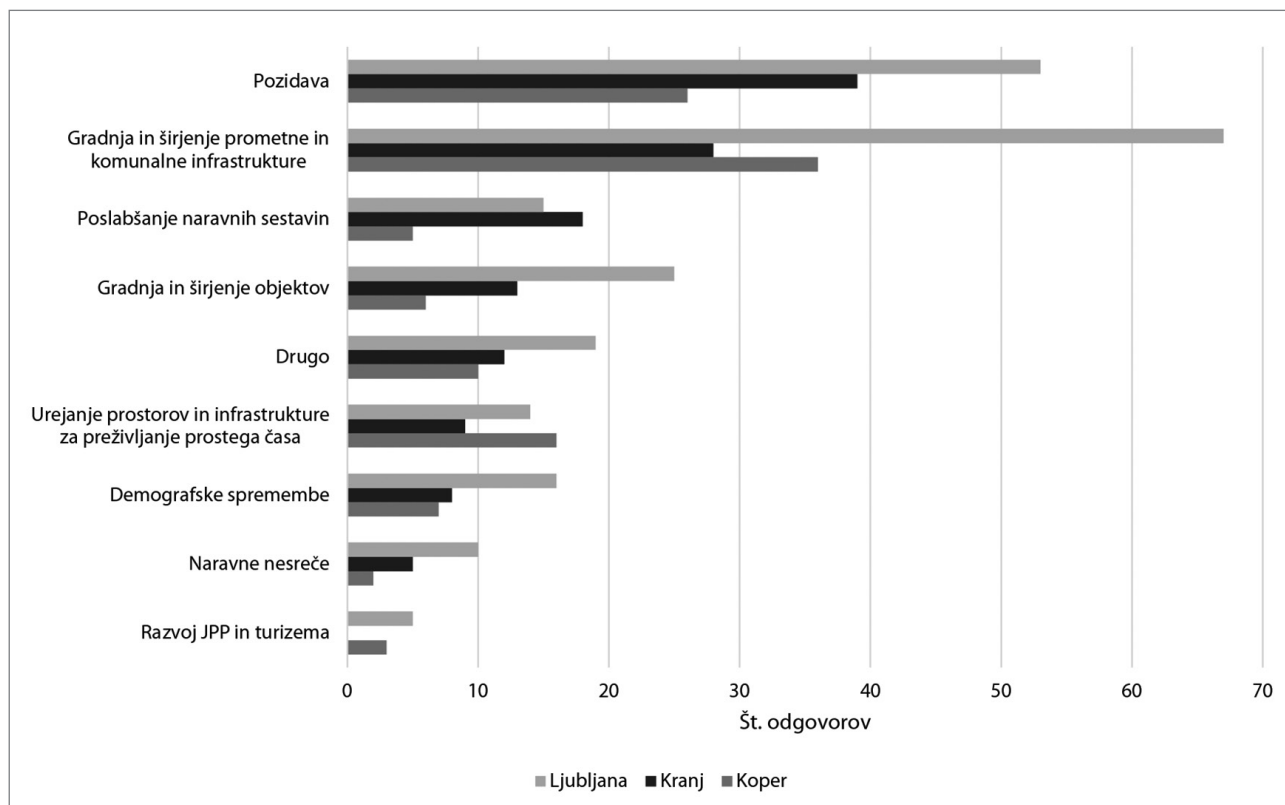
V drugem vprašanju, ki je bilo v obliki ordinarne lestvice, smo anketirance povprašali o pomembnosti različnih KES (slika 2). 83,3 % udeležencem se zdi ena ali več kategorij KES vsaj malo pomembna/-ih. Najpogostejše so bili označeni družbeni odnosi (12,8 %), sledile so estetska vrednost (12,7 %) ter prostočasne in rekreacijske dejavnosti (12,6 %), najmanj pogosto pa so bile navedene duhovne in verske storitve (7,3 %). 43,4 % anketiranih je označilo eno ali več kategorij KES kot zelo pomembno.

Vse KES, ki so jih anketiranci v odgovorih označili kot vsaj malo pomembne, so potem prostorsko določili na karti. Anketiranci so označili 3.046 lokacij, pomembnih za posamezne KES (slika 3). Najbolj zastopane KES, označene v geolokacijski poizvedbi, so prostočasne in rekreacijske dejavnosti, estetska vrednost in družbeni odnosi.

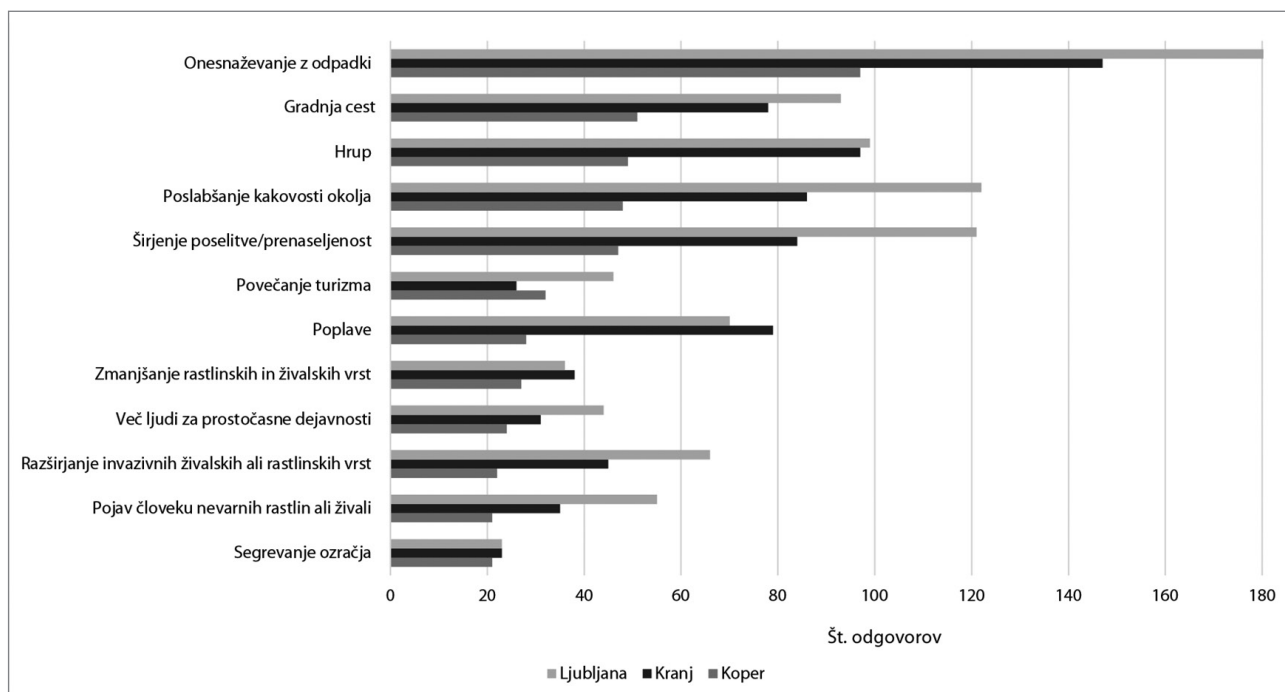
5 Spremembe in prihodnost obmestne krajine

Zanimali so nas tudi želje in pogledi udeležencev na prihodnji razvoj obmestne krajine. Raziskali smo ključne trende, ki oblikujejo obmestno krajino, in analizirali, kako se te spremembe izražajo v načinu življenja. Hkrati smo obravnavali tudi vizije prihodnosti. Večina anketirancev meni, da je proučevano območje dobro tako, kot je, da je pomembno zaradi naravnega okolja (gozdovi in vode), kmetijskih površin ter izraža veliko značilnost lokalne kulture in zgodovine. Večina udeležencev se strinja, da se po območju lahko gibljejo brez omejitev.

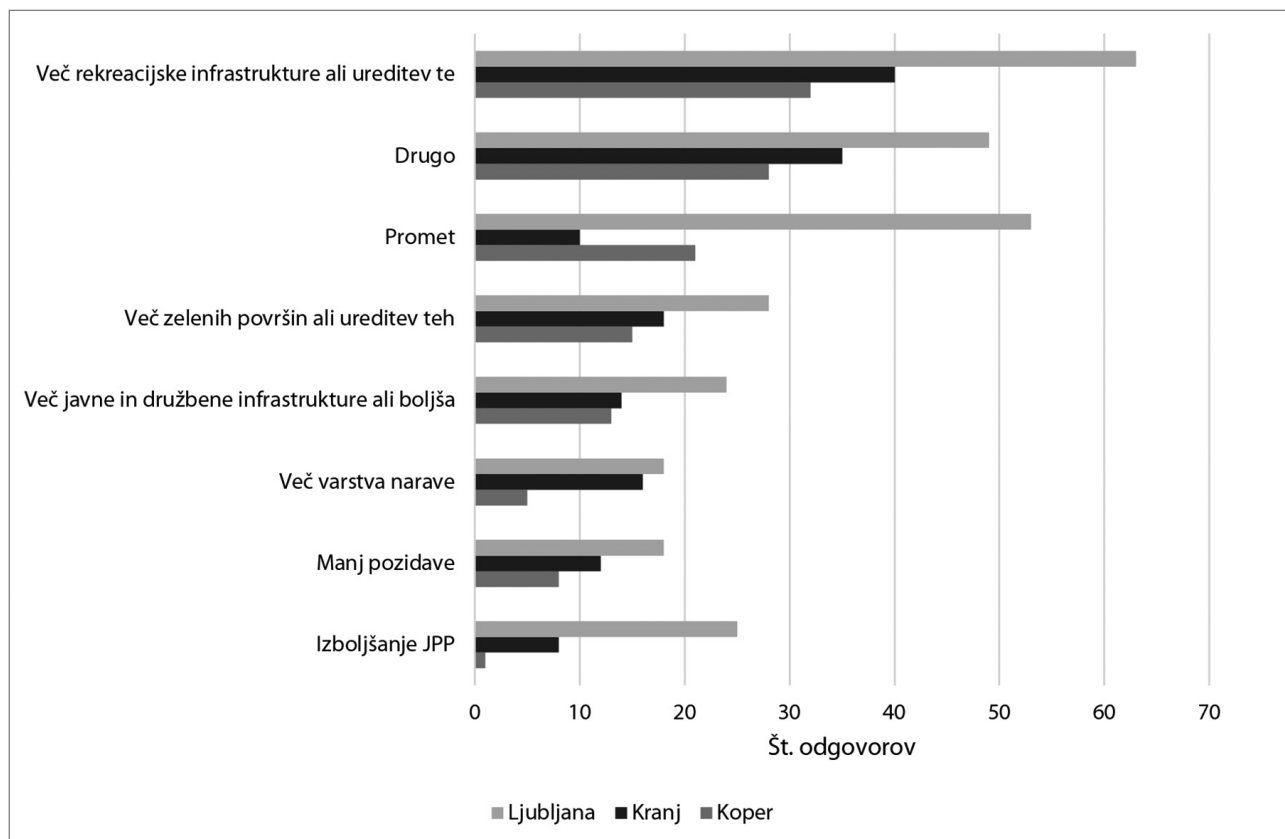
62 % anketirancev je kot najbolj opazne pretekle spremembe v prostoru navedlo gradnjo in širjenje prometne in komunalne infrastrukture ter gradnjo stanovanjskih, industrijskih, javnih in družbenih objektov. Nekoliko manj anketirancev je navedlo izboljšano vzdrževanje in urejanje prostora, poslabšanje naravnih prvin, demografske spremembe, naravne nesreče ter razvoj javnega potniškega prometa in turizma (slika 4). Pomembnost navedenih sprememb se med testnimi območji razlikuje. V Ljubljani in Kopru sta najbolj opazni spremembi gradnja in širjenje prometne in komunalne infrastrukture, v Kranju pa pozidava. Razvoj javnega potniškega prometa in turizma je v Ljubljani in Kranju najmanj opazna sprememba, v Kopru pa so to naravne nesreče. 35 % anketirancev opaža na tem območju moteče elemente. Anketiranci z vseh treh testnih območij so kot najbolj moteč dejavnik v okolju, ki bi jih odvrnil od uporabe tega območja, navedli onesnaževanje z odpadki. Sledili so poslabšanje kakovosti okolja, hrup, širjenje poselitve oziroma prenaseljenost in gradnja cest. Najmanj moteč dejavnik je bilo povsod segrevanje ozračja (slika 5).

Slika 4: Povzetek odgovorov na vprašanje »Ali se spomnite kakšnih večjih sprememb na tem območju, odkar ga poznate?« (lastni vir)

Slika 5: Povzetek odgovorov na vprašanje »Izberite tri spremembe, ki bi po vašem mnenju najbolj zmanjšale vašo uporabo tega območja.« (lastni vir)

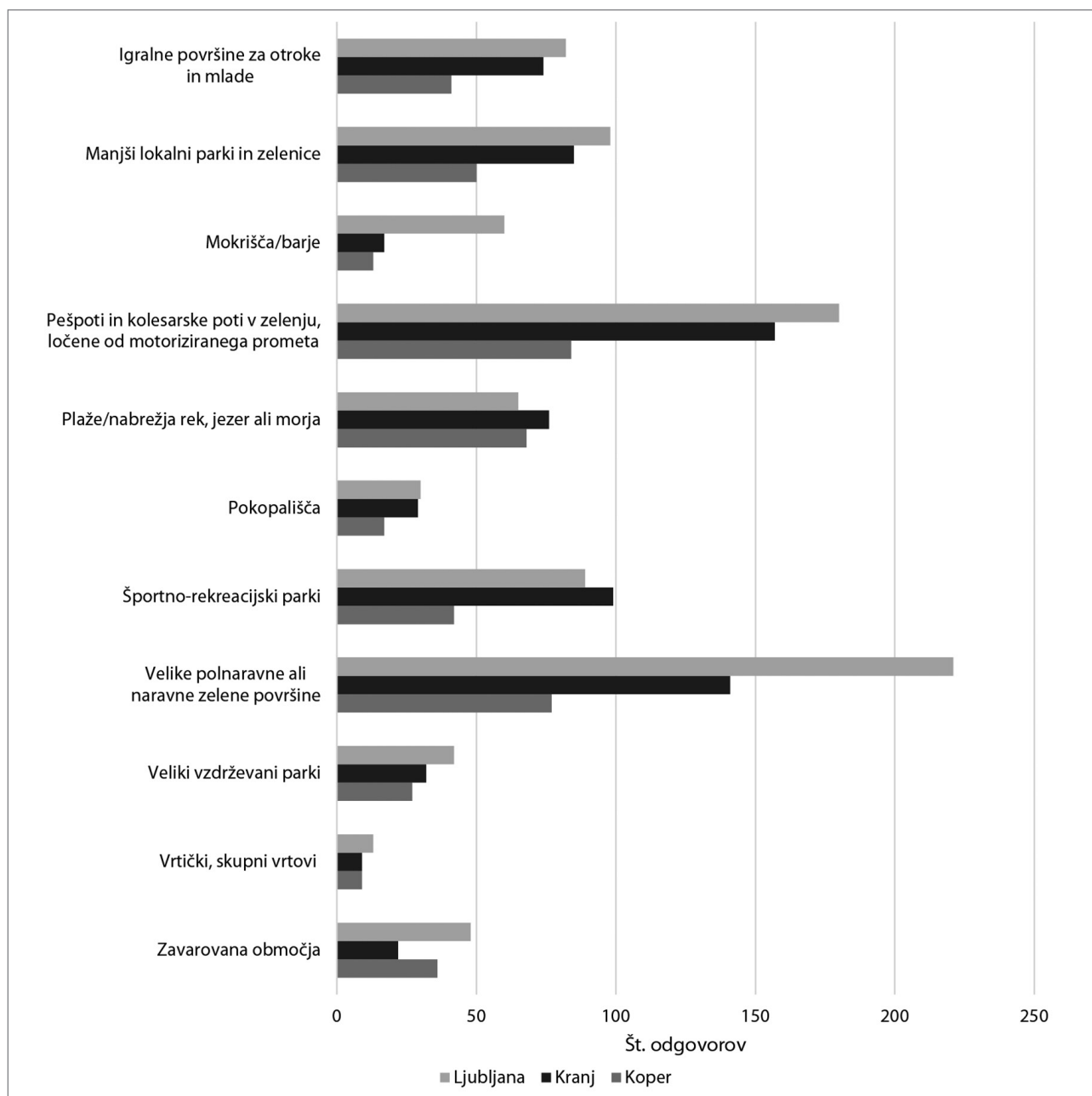
Slika 6: Povzetek odgovorov na vprašanje »Katere spremembe si želite v obmestni krajini?« (lastni vir)

60 % anketirancev skrbi za prihodnost tega območja. Največji del (19 %) si želi več rekreacijske infrastrukture (kolesarske in pešpoti, igrišča in rekreacijske površine) ali da bi bila ta bolj urejena. 12 % si želi ureditev cestne infrastrukture z več cestami in manj prometa, kar je delno v nasprotju z največkrat opredeljeno željo. To izraža pogosto napačno dojemanje prometne dinamike, saj gradnja dodatne cestne infrastrukture običajno vodi do povečanega prometa zaradi pojava inducirane povpraševanja, kar pomeni, da nove ceste spodbudijo več ljudi k uporabi avtomobilov (García-López idr., 2022). 9 % anketirancev si želi več urejenih zelenih površin ali da bi bile te bolj urejene, 7 % boljše javno in družbeno infrastrukturo, 6 % več varovanja narave, zadnje mesto pa si delita izboljšanje javnega potniškega prometa in manj pozidave (slika 6). Pod »drugo« so anketiranci navedli željo po bolj smiselnem urbanizmu, več kulturnih dogodkov, manj onesnaževanja/smetenja, problematično demografsko sliko (predvsem v smislu priseljevanja), kakovostno vodo, varnost, turizem in kmetijstvo. 20 % vprašanih si ne želi nobenih sprememb. Iz teh odgovorov je mogoče sklepati, da si prebivalci želijo izboljšanje javnih površin, obenem pa si želijo ohranjati naravne prvine tega območja. 72 % udeležencev se strinja, da se obmestje ohranja v naravnem stanju, 80 % želi, da se to ohrani zeleno in redko poseljeno. Le 19 % bi prostor namenilo za širitev poselitve in infrastrukture.

6 Preživljanje prostega časa v obmestni krajini

V tem sklopu smo se poglobili v prostočasne in rekreacijske dejavnosti udeležencev na javno dostopnih zelenih površinah. Kot najbolj uporabljane javno dostopne zelene površine so anketiranci navedli velike polnaravne ali naravne zelene površine (21 %), sledile so pešpoti in kolesarske poti v zelenju, ločene od motoriziranega prometa (20 %), ter manjši lokalni parki in zelenice (11 %). Najmanj uporabljane javno dostopne zelene površine so bili vrtički oziroma skupni vrtovi (1 %), pokopališča (4 %) in mokrišča oziroma barja (4 %) (slika 7). Na sliki 8 je prikazano, katere zelene površine anketiranci pogrešajo na izbranem območju. 68 % teh ne pogreša nobenega tipa zelene površine.

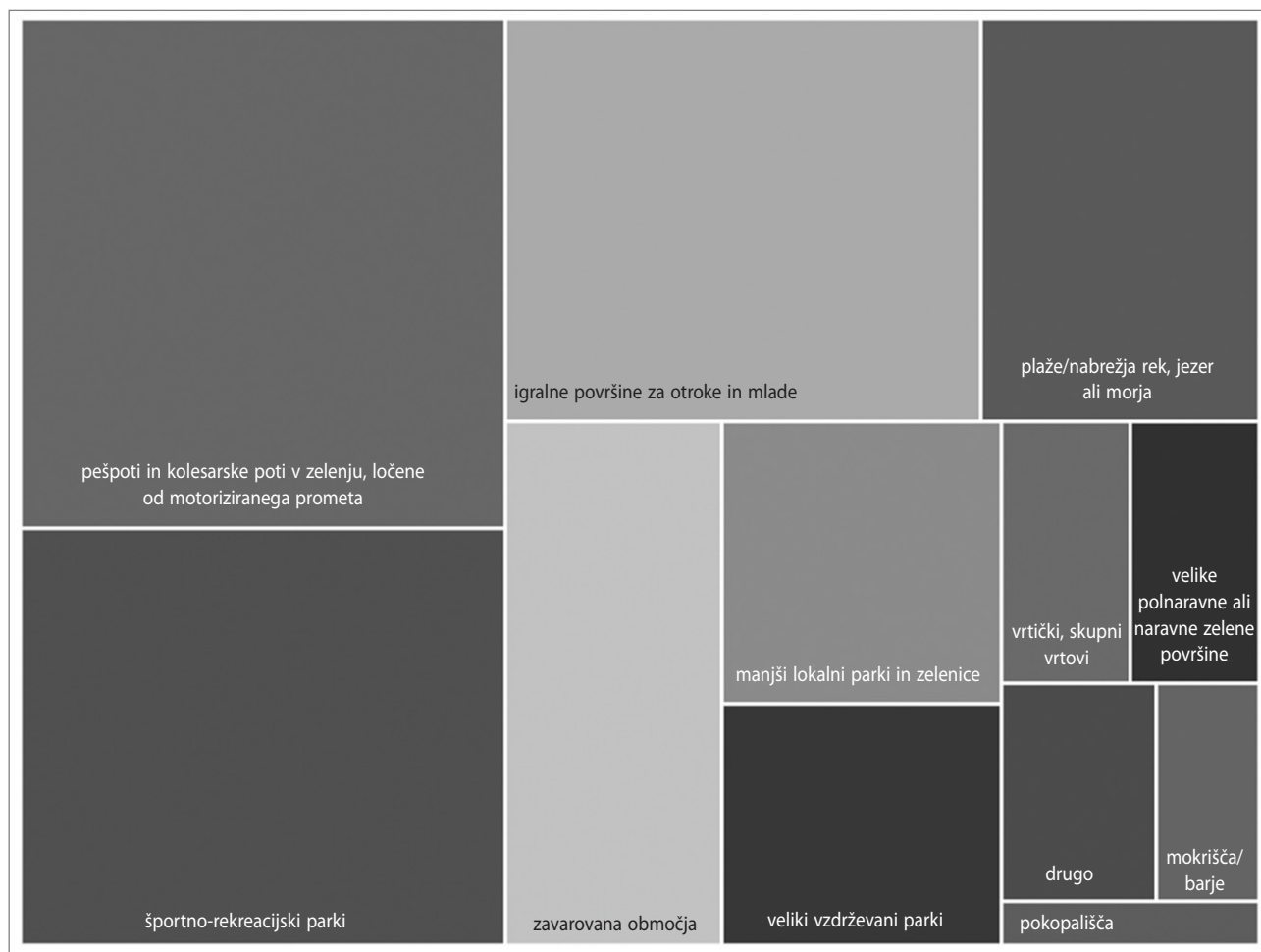
Anketiranci so na karti označevali javno dostopno zeleno površino, ki so jo v zadnjem letu najpogosteje uporabljali za svoje prostočasne in rekreativne dejavnosti (slika 9). Med najpogosteje uporabljenimi površinami so Šmarna gora in Golovec v Ljubljani, park Brdo in jezero Črnava v Kranju ter Škocjanski zatok v Kopru. Za 70 % udeležencev je označena zelena površina njihova najljubša. 73 % anketirancev izbrano

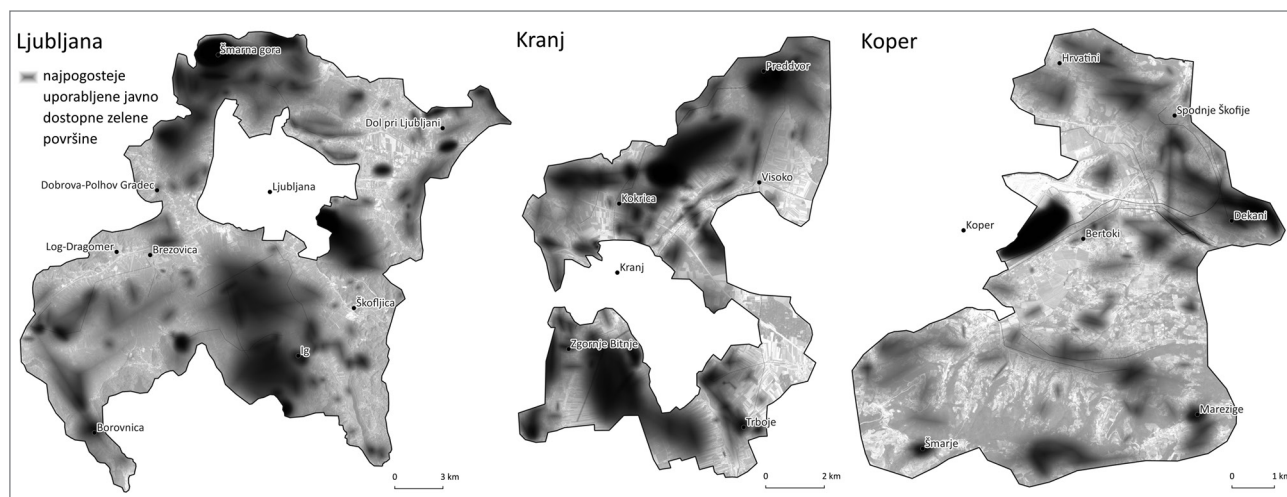
Slika 7: Povzetek odgovorov na vprašanje »Med spodaj naštetimi izberite 3 tipe javno dostopnih zelenih površin, ki ste jih v zadnjem letu najpogosteje uporabljali.« (lastni vir)

zeleno površino uporablja za aktivno rekreacijo, pri čemer je najpogostejša oblika te pohodništvo, sledi kolesarjenje, hitra hoja, tek in nazadnje druge oblike telovadbe (joga, plavanje, supanje, plezanje, rolanje, vrtičkanje itd.). Na drugo mesto so udeleženci uvrstili sprehod v naravi (54 %), na tretje pa mir in sprostitvev (52 %). Sledijo uživanje v lepoti kraja, sprehajanje psa, družinski izleti, opazovanje prostoživečih živali, igra z otroki, nabiranje travniškega rastlinja, gob in drugih gozdnih

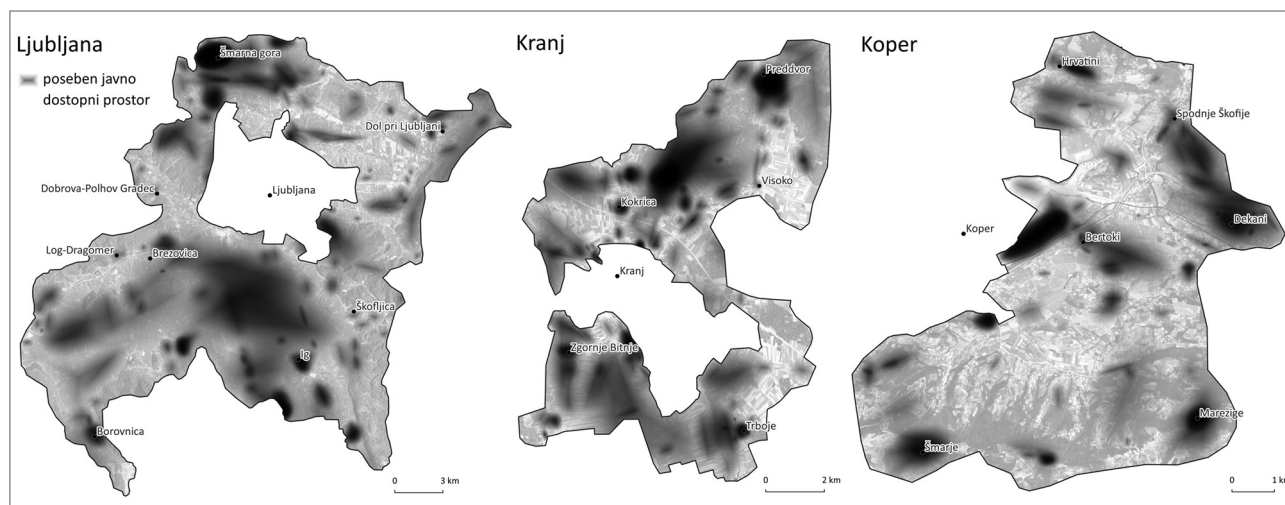
plodov, piknik, izobraževanje o naravi, športne dejavnosti in nazadnje duhovna dejavnost. Tretjina prebivalcev izbrano zeleno površino uporablja večkrat na teden, 18 % jo uporablja vsak dan. 1 % udeležencev jo uporablja redkeje kot enkrat na leto. 52 % anketirancev na izbrani zeleni površini ostane 2–3 ure, 31 % teh 1 uro, 11 % pol dneva in 3 % cel dan.

Slika 8: Povzetek odgovorov na vprašanje »Ali na območju pogrešate katerega od tipov zelenih površin?« (lastni vir)

Slika 9: Zgoščenost najpogostejše uporabljenih javno dostopnih zelenih površin (lastni vir)

Slika 10: Zgoščenost posebnih javno dostopnih prostorov (lastni vir)

7 Osebna povezanost z obmestnim prostorom

V zadnjem sklopu smo preverjali, kako povezani se čutijo anketiranci z določenimi prostori znotraj obravnavanega območja. Na karti so označili prostor, ki je zanje poseben in jim veliko pomeni. Ugotovili smo (slika 10), da so na vseh treh območjih ljudje povezani s tipi prostora in elementi, kot so hribi, vodna telesa in biotsko raznovrstnim območja, na primer naravni rezervat in barje ter tudi manjša naselja in vasi. Zaznali smo podobnosti med najpogostejše uporabljenimi javno dostopnimi zelenimi površinami in posebnim javno dostopnim prostorom, saj so najpogostejše izbrani prostori Šmarna gora, protokolarni kompleks Brdo, jezero Črnava in Škocjanski zatok. V nadaljevanju smo s serijo vprašanj na opredelilni lestvici preverjali njihovo povezanost s prostorom, še zlasti prostorsko identiteto, navezanost, zadovoljstvo, spoštovanje in odnos do posameznih krajinskih prvin. Rezultati so pokazali, da je izbrani prostor, o katerem so se opredeljevali anketiranci, za večino čustveno in osebno pomemben prostor, ki ga ne dojemajo le kot kraj, na katerem radi preživljajo čas, ampak ta tudi močno sovпада z njihovo identiteto in preferencami za preživljanje prostega časa. Primerjalna analiza med obiskovalci in lokalnimi prebivalci je pokazala, da imajo zadnji močnejše izraženo pripadnost prostoru, medtem ko pri cenjenju prostora med skupinama nismo ugotovili pomembnih razlik.

8 Zaključki in priporočila

Raziskava obmestne krajine je osvetlila podrobnosti v razumevanju značilnosti obmestne krajine uporabnikov ter pomembno vlogo KES pri oblikovanju izkušenj uporabnikov in kakovosti življenja. Anketiranci so izrazili zadovoljstvo z naravnimi značilnostmi okolja ter potrebo po ohranjanju zelenih površin in rekreacijskih možnosti. Na podlagi raziskave obmestne krajine in analize KES je mogoče oblikovati več pomembnih zaključkov in priporočil, ki bi lahko izboljšali načrtovanje in upravljanje teh območij.

Zaključki:

1. *V zvezi z razumevanjem obmestne krajine:* Anketiranci so izrazili prepričanje, da obmestna krajina ustreza njihovim pričakovanjem, pri čemer so poudarili pomembnost kakovosti okolja, tišine in rekreacijskih možnosti. To kaže potrebo po ohranjanju in izboljšanju naravnih značilnosti ter zagotavljanju ustreznih prostoračasnih dejavnosti.
2. *V zvezi s KES:* KES so se izkazale za ključne pri oblikovanju izkušenj uporabnikov in kakovosti življenja v obmestni krajini. Anketiranci so največjo vrednost pripisali družbenim odnosom, estetskim vrednostim ter možnostim za rekreacijo in prosti čas. To potrjuje potrebo po ohranjanju in krepitvi teh storitev v prostorskem načrtovanju.
3. *V zvezi s prihodnjim razvojem obmestne krajine:* Anketiranci so izrazili željo po ohranjanju naravnega okolja in kmetijskih površin, kar kaže, da so spremembe, ki prinašajo urbanizacijo in infrastrukturo, zaželeno le v omejenem obsegu. Skoraj 80 % anketirancev si želi, da ostane obmestje zeleno in redko poseljeno.

4. *V zvezi z rabo obmestnih zelenih površin*: Najbolj uporabljene zelene površine vključujejo polnaravne in naravne prostore, ki nudijo možnosti za aktivno rekreacijo. Večina anketirancev uporablja te površine za pohodništvo, kolesarjenje in sprostitve v naravi.
5. *V zvezi s pripadnostjo prostoru*: Anketiranci so pokazali močno čustveno vez s svojim izbranim prostorom. Nabor prostorov je bil sicer zelo raznolik, kar potrjuje veliko vlogo lokalnih prostorskih značilnosti za pripadnost prostoru. To je treba upoštevati pri načrtovanju sprememb v prostoru.

Na podlagi zaključkov smo oblikovali ta priporočila:

1. *Načrtovanje z upoštevanjem lokalnih vrednot*: Priporočljivo je vključevanje lokalnih skupnosti in civilne družbe v zgodnje faze procesov načrtovanja, da se zagotovi, da odločitve o rabi zemljišč izražajo njihove vrednote in potrebe. Pri tem je zaželeno, da procesi načrtovanja vključujejo participativne metode, kot so participativno kartiranje, delavnice, javne razprave in druge oblike sodelovanja javnosti. Tovrstni procesi omogočajo oblikovanje prostorskih strategij, ki izražajo lokalne posebnosti in spodbujajo družbeno odgovornost.
2. *Ohranjanje naravne dediščine*: Načrtovalci bi morali zaščititi ključne krajinske značilnosti lokalnega prostora (v naših pilotnih primerih so bili to griči, vodna telesa, naravni rezervati), saj so te osrednjega pomena za prostorsko identiteto oziroma občutek pripadnosti prostoru lokalnih prebivalcev in drugih uporabnikov.
3. *Trajnostna raba prostora*: Prostorski ukrepi morajo uravnotežiti potrebe po rekreaciji za obiskovalce z ohranjanjem kakovosti okolja in življenjskega sloga za lokalne prebivalce. Ob pridobljenem rezultatu o navadah in željah anketirancev v zvezi z rekreacijo je smiselno, da odločevalci na lokalni ravni poskrbijo za razvoj ustrezne rekreacijske infrastrukture, kot so kolesarske poti in pešpoti ter športni parki, da bi spodbudili aktivno preživljanje prostega časa in izboljšali dostopnost do naravnih površin.
4. *Jasna komunikacija*: Vsaka sprememba ali načrtovana prostorska intervencija zahteva zgodnjo in jasno komunikacijo z vsemi udeleženci, da se preprečijo spori in zagotovijo rešitve, ki podpirajo trajnostni razvoj.
5. *Ozaveščanje o pomenu KES*: ozaveščanje javnosti, predvsem lokalnih skupnosti, o vrednosti KES, prikaz njihovih okoljskih, družbenih in gospodarskih koristi. S tem se povečujejo prepoznavnost KES ter javna participacija in podpora javnosti za njihovo ohranjanje.
6. *Razvoj monitoringa in prilagodljivih strategij upravljanja*: Študija je ena redkih, ki obravnavajo obmestni prostor, kar potrjuje pomanjkanje sistemov za spremljanje stanja obmestnih krajin. Monitoring bi omogočil pravočasno prepoznavanje težav in prilagoditev ukrepov ter učinkovitejše odzivanje na spreminjajoče se potrebe prebivalcev in okolja.
7. *Medobčinsko in medsektorsko sodelovanje*: Obmestna krajina sega čez administrativne meje, zato je potrebno sodelovanje med različnimi sektorji in institucijami. Skupne strategije lahko pripomorejo k bolj usklajenemu in celostnemu pristopu pri načrtovanju in upravljanju teh območij.

9 Sklep

Ugotovili smo, da anketiranci obmestno krajino prepoznavajo kot pomemben prostor, kjer se prepletata podeželski in mestni življenjski slog z visoko okoljsko kakovostjo. Udeleženci, ki so redni uporabniki teh območij, izkazujejo močen občutek pripadnosti prostoru ter poglobljeno razumevanje sprememb in razvoja obmestne krajine. Posebej so povezani z naravnimi elementi, kot so griči, vodna telesa, zavarovana območja in zeleni koridorji. Pomembno je, da se pri prostorskem načrtovanju vključijo vsi uporabniki prostora – lokalni prebivalci, obiskovalci, lastniki zemljišč in prostorski načrtovalci. Ključna sta jasna in odprta komunikacija in vključevanje javnosti, predvsem lokalnih skupnosti, v zgodnje faze načrtovanja, da bi zagotovili celostno in trajnostno upravljanje obmestnih krajin. Pri načrtovanju bi bilo treba poudariti ohranjanje naravnih značilnosti in spodbujati rešitve, ki prispevajo k identiteti prostora in krepitvi občutka pripadnosti lokalne skupnosti.

Zahvala

Zahvaljujemo se magistrskim študentom za aktivno sodelovanje pri distribuciji ankete in vsem, ki so si vzeli čas za izpolnitev vprašalnika. Članek je bil napisan ob finančni podpori Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (odobrena sredstva za projekt Z5-4589).

.....
Rok Brišnik, MSc upravljanja podnebnih sprememb
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-naslov: rok.brisnik@uirsi.si

Dr. Vita Žlender, univ. dipl. inž. kraj. arh.
Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Ljubljana
E-naslov: vita.zlender@uirsi.si

Viri in literatura

Garcia-López, M.-À., Pasidis, I., in Viladecans-Marsal, E. (2022): Congestion in highways when tolls and railroads matter: Evidence from European cities. *Journal of Economic Geography*, 22(5), str. 931–960.

Gottero, E., Cassatella, C., in Larcher, F. (2021): Planning peri-urban open spaces: Methods and tools for interpretation and classification. *Land*, 10(8), 802, str. 1–19.

Millennium Ecosystem Assessment (2005): *Ecosystems and human well-being: Opportunities and challenges for business and industry*. Island Press, Washington, DC.

Pintar, M., Perpar, A., Udovč, A., Zupan, M., Černič-Istenič, M., Miličič, V., idr. (2013): Koper: Beyond the rural and urban paradigm. V: Nilsson, K., Pauleit, S., Bell, S., Aalbers, C., in Sick Nielsen, T. (ur.): *Peri-urban futures: Scenarios and models for land use change in Europe*, str. 275–306. Berlin, Springer.

Spyra, M., Kleemann, J., Calò, N. C., Schürmann, A., in Fürst, C. (2021): Protection of peri-urban open spaces at the level of regional policy-making: Examples from six European regions. *Land Use Policy*, 107(1), 105480, str. 1–26.

Žlender, V. (2021): Razvoj prostorske metode določanja obmestnih krajin. *Urbani izziv*, 32(2), str. 30–42.

Žlender, V. (2022): Kulturne ekosistemske storitve v obmestni krajini – okvir vrednotenja za izboljšanje krajinskega načrtovanja in ukrepanja. *Urbani izziv, strokovna izdaja*, 15, str. 131–134.

Žlender, V., in Gemin, S. (2020): Testing urban dwellers' sense of place towards leisure and recreational peri-urban green open spaces in two European cities. *Cities*, 98, 102579, str. 1–13.

Žlender, V., in Brišnik, R. (2023): The contribution of peri-urban characterisation to the development of sense of place indicators. V: Schrenk, M. (ur.): *REAL CORP 2023: LET IT GROW, LET US PLAN, LET IT GROW. Nature-based solutions for sustainable resilient smart green and blue cities. 28. International conference on urban development, regional planning and information society, 18.–20. september 2023, Ljubljana, Slovenia*, str. 685–697. Dunaj.